

Keletiek vagyunk Nyugaton és nyugatiak Keleten

– beszélgetés Horia-Roman Patapievici-csel, a Román Kulturális Intézet elnökével –

– *Milyen Románia és Európa viszonya? És fordítva?*

– Románia földrajzi szempontból Közép-Európa keleti felén helyezkedik el. A térség a XIX. században formálódott, azon országok kulturális és politikai identitásaként, amelyek európai létükre nem érezték magukat nyugatinak. Olyan nyugatinak, amilyen par excellence Franciaország volt. Emlékezzünk csak arra, hogy a XIX. század közepén Németország közép-európai országnak tekintette magát: akkoriban a franciák és az angolok voltak igazán nyugatiak.

Tehát kialakult egy olyan európai, pontosabban közép-európai öntudat, amelynek az volt a hivatása, hogy integrálja Európának azt a részét, amely nem érezte magát teljesen nyugatinak. Kelet-Európa a maga közép-európai kapcsolódásaival – például

Erdélyhez, amely közép-európai térségnek számít, míg a szomszédos Bukovina kelet-európai zóna, utóbbi egyébként a Habsburg trónhoz tartozott, és Erdélytől keletre esik ugyan, lényegileg mégis a közép-európai térség része, miközben tőle délre Moldova megtestesíti az északkeleti kommunikációt – igyekszik integrálni a megkésetttség féltékéjét a dinamizmus közép- és nyugat-európai zónájába.

Úgy vélem, Románia olyan térben helyezkedik el, amelyben viszonya mindahhoz, amit európainak nevezünk, végérvényesen meg fog változni. Hiszen mi keletiek vagyunk Közép-Európához viszonyítva, ugyanakkor a mai Románia a második világháborút követő rendezéseknek köszönhetően Közép-Európa egy részét is magába foglalja. De Moldovához, Ukrajnához,



a kaukázusi országokhoz képest vajon mit jelenítünk meg: Közép-Európát? Kelet-Európát? Tehát egy olyan, az Atlanti óceántól az Urálig terjedő Európa-vízióban, amelyet De Gaulle képzelt el, országaink mindegyike kettős szerepet tölt be: keletiek vagyunk Nyugaton, és nyugatiak Keleten. Ez a kétarcú önmeghatározásunk nagyon termékeny és fontos. Ha csupán egyvalami vagyunk, akkor egyfajta természetlenségre vagy kivételes teljesítményre vagyunk ítélve. Ám ha még valami mások is vagyunk, ez a többlet lényeges, meghatározó. A román vagy a magyar nem mondhatja el magáról, hogy én csak egyféle vagyok. A magyar nyugati a románhoz képest, de közép-európai a nyugatihoz viszonyítva. És mi vagyok én egy örményhez vagy grúzhoz vagy ukránhoz viszonyítva? Ez adja meg Európa termékenységét: ezen a földrészen mindig vannak olyan részek, amelyek kulturálisan, politikailag és intézményesen integrálódnak Európa más részeibe. És az integráló részeket – visszahatásként – mindig módosítja az, amit magukba fogadtak. Nos, ez Románia apportja. Ez Magyarország apportja. Ez lesz majd Ukrajna apportja.

– Ön egy román országgép-alakító intézet elnöke. Hogyan kívánják tálalni a világnak vagy mondjuk Magyarországnak ezt az apportot? Mit akarnak üzeni Romániáról?

– Az igazat. Ez pedig a következőket jelenti: mindaddig, amíg a nemzetállam a nemzeti kultúrájával legitimálja magát, addig kulturális imázsát eltorzítják a nemzetállam politikai és legitimációs érdekei. Ez érvényes a XIX. századra és a XX. század nagy részére. Azt hiszem, hogy amint az európai integráció korlátozza a nemzetállam abszolút szuverenitását mind más országokkal, mind a saját polgáraival való viszonyában, a nemzetállam többé nem szuverén a saját polgáraival szemben sem úgy, mint a XIX. vagy XX. században volt. Ma már egy európai állam polgárai nincsenek „bekasztlizva” egy állami képződménybe, hanem egy rugalmas állami formában élnek, amelynek szuverenitását az EU szabályozza.

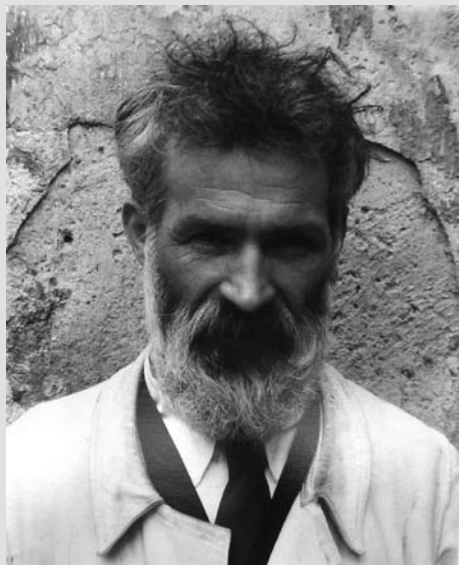


A Román Kulturális Intézet épülete

Ennek a helyzetnek felmérhetetlen előnye, hogy nem kell hazudnom, és felment a kényszer alól, hogy propagandista legyek. Hátránya, hogy azok szemszögéből nézve, akik a XIX. vagy a XX. század első felének fogalmaiban gondolkodnak, a román kultúrának ma külföldön nincs nemzeti arculata. Nemzetin a nemzetállam önmagáról alkotott tudatát értem, mindarról, ami a határain belül történik. Ám helyzetem előnye mégiscsak a mobilitás és ismétlem: az igazság. Hiszen a román művészeket

... a Román Kulturális Intézet élén nem az a szándékom, hogy Magyarországnak, Európának vagy a világnak Románia előregyártott imázsát közvetítsem. Arra törekszem, hogy a román kultúrát a legkevesebb torzulással – úgy, amilyen, és amilyennek látja magát ... – összekapcsoljam a külföldi kulturális piacokkal.

összekapcsolom a nyugati kulturális piacokkal, és ilyenformán a román művészek valódi önmagukat mutathatják meg: olyan, olykor helyi, olykor nagyon sajátos, máskor általános értékek hordozóiként, amelyek kommunikálnak a nyugati piacok használati vagy csereértékeivel. Nekem már senkit sem kell meggyőznöm arról, hogy azért értékes egy művész, mert román. A művész közvetlenül bekapcsolódik a kinti piacok vérkeringésébe, és a befogadók fedezik fel – ha van benne felfedezni való! –, hogy ő román. Egyébként felfedeznek benne egy olyan, általános formulákat használó művészt, mint például a mai neoavantgárd. És ha a neoavantgárd román művészen akad valami figyelemre méltó, akkor a közönség elgondolkodik: mi ez? Ja igen, Romániából érkezett! Talán hozzágondolja: Tristan Tzara,



Constantin Brâncuși



George Enescu



Emil Cioran, Eugène Ionesco, Mircea Eliade



Tristan Tzara

Brancusi, Enescu, román táncok, Bartók Béla, Erdély – és máris létrejön a kapcsolat, amelyben én románként veszek részt, mindazzal a kulturális háttérrel, amellyel az adott művész rendelkezik.

Arra töreksem, hogy átlátható intézmény legyünk, olyan programokat kínáljunk, amelyek a román kulturális termékeket az intézetünkön keresztül torzulás nélkül közvetítik a nyugati piacokra. Ilyenformán nem rágódom azon, mi a nemzeti; majd azok fedezik fel, mi a nemzeti a mai román művészetben, akik megízlelik.

És amikor felfedezik a sajátosságot, nyomban megértik, mi az, ami tökéletesen európai Romániában és mi a román Európában.

– Említette Enescut, Bartókot, én említhetném a nagybányai festőiskolát.... Közép-európai kontextusban ma milyen magyar–román kulturális együttműködésre lát esélyt?

– Egy budapesti barátom mondta, hogy a legjobb magyar színház ma Erdélyben van. A kultúra összekötő kapocs. A Romániában született magyar alkotók magyarként alkotnak román kulturális kontextusban. Úgy értem, román intézményekben, mivel ezek önkormányzati színházak. Ez az első kapocs. Ha valaki a metropoliszban azt mondja, hogy a legjobb magyar színház Romániában van, az mindjárt két állítás. Az egyik az, amit a mondat jelent: hogy a legjobb! A másik, mögöttes állítás az, hogy ez egy közvetlen kommunikációs alap. Miért? Mert a románok elmennek a magyar színházba magyar előadást látni, a Romániában dolgozó magyar rendezőket pedig a románokkal egyenlően fogadják el. Tehát milyen közös programok szervezhetők? Többféle perspektívánk van. Egyrészt hatalmas potenciállal rendelkezünk amiatt, hogy köztünk van Erdély. Erdély az az olvasztótégely, amelyben a magyar és román energiák együtt, közösségben fejlődnek ki és sugároznak ki Románia, a hajdani Ókirályság és Magyarország, a metropolisz felé. Ez az egyik tartalékunk. A másik a múlt hozadéka. Említhetem Enescu és Bartók közismert barátságát és együttműködését, ami fölvet egy közös nagy témát: azt az érdeklődést, amelyet az archaikus paraszti szféra, a román falu váltott ki a magyar költőkből, filozófusokból, zenészekből és történészekből. Ez is a múlt hozadéka, akárcsak közös hozzájárulásunk az európai avant-

**Ionesco: A kopasz enekesnő,
a Les Intempstifs company előadásában**



Brâncuși műterme, 1920

gárdhoz. 2007-ben Nagyszebenben, Európa kulturális fővárosában kiállítást rendeztünk, akkor láttam, mennyire vállvetve vették ki részüket a magyar és a román festők az avantgárdból.

Konkrét lehetőség az együttműködésre például: közös akciókban összehozni olyan magyar és román művészeket, akik között egyébként semmi egyéb kapcsolat nincs azon kívül, hogy kortársak. Vannak ilyen típusú rendezvényeink. Felolvasásokat tartunk a Dunán, vonatokon, pantomim- vagy jazzelőadásokat rendezünk vasúti kocsik platóján, vagy hagyományos műfajú, kétnyelvű, magyar és román felolvasóesteket tartunk. Ismétlem, köztünk helyezkedik el a termékenység hatalmas tartálya, az egymást átfedő magyar és román kultúra Erdélyben. Az együttélés kontextusában. Nem az „egymást megölni” kontextusában: ez a fejezet már lezárult.

A válaszom tehát: nagy lehetőségeink vannak az együttműködésre. Mindig is szerettem összehozni egy román művészt egy külföldivel. Hiszen napjaink tanulsága, hogy csak másokkal együtt tudjuk érvényre juttatni igazi önmagunkat. A történelmi feltételeknek köszönhetően pedig mi, magyarok és románok együtt tudjuk jól megmutatni magunkat.

Beke Mihály András